

mgr Mariusz Grabowski
Centrum Rehabilitacyjno-Opiekuńcze w Łodzi

INKLUZJA – ALTERNATYWĄ? O EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ SŁÓW KILKA...

„Innowacje pedagogiczne
to nowe i lepsze rozwiązania w edukacji
wzbogacające kulturę pedagogiczną”.
R. Schulz

WSTĘP

Świat zmienia się dynamicznie. Zmieniają się warunki, w których żyjemy. Zmieniają się nasze dzieci. Szkoła też trochę się zmienia, ale nie za bardzo, tymczasem musi się zmieniać, tak jak zmieniają się czasy, w których żyjemy. Świat, w którym będą żyły nasze dzieci, będzie albo rzeczywistością społeczną, w której ludzie będą realizować wspólne projekty, albo będzie swoistą rzeczywistością zero-jedynkową, w której niewielka część ludzkości programować będzie całą resztę, która zgodnie z narzuconymi rozwiązaniami funkcjonować będzie na zasadzie narzucanych bodźców i reakcji. By udało się przygotować szkołę do przyjęcia bardziej atrakcyjnej formy pracy z uczniami, konieczne jest podjęcie dyskursu na temat priorytetów, jakie powinna reprezentować¹.

W ostatnich latach dużo mówi się o innowacyjności. Dotychczas pojęcie to zostało zobrazowane w literaturze przez pedagogów i socjologów. Do analizy tego zagadnienia nawiązywali: Cz. Kupisiewicz, K. Olechnicki, W. Okoń, L. W. Zacher i P. Załęcki.

Innowacja (jęz. łac. *innovatio* – oznacza odnowienie) to tyle co nowość, nowinka, coś nowego, to przeciwieństwo rutyny, naśladowania, schematyzmu i epigonizmu. Mówi się też o innowacyjności jako cesze człowieka, przedsiębiorstwa, działania, instytucji, badań, techniki, sztuki. Innowacja może występować w rozmaitych dziedzinach i kontekstach². Według K. Olechnickiego i P. Załęckiego³ termin ten oznacza proces powstawania nowego elementu albo zespołu elementów kulturowych, a także wytwór tego procesu (przedmiot, nowy sposób realizacji celu); wprowadzanie do danej kultury; innowacja jest jedną z najczęstszych przyczyn zapoczątkowania procesu zmiany społecznej lub kulturowej. Natomiast inaczej zagadnienie to sformułował W. Okoń. Według W. Okonia⁴ termin ten określa istotną zmianę w systemie lub instytucji oświatowej w celu jej ulepszenia (np. zmodernizowania dotychczasowych planów i programów nauczania, metod,

¹ J. Kordziński, *Szkoła przed kolejnym progiem*, „Gazeta Szkolna” 2011, nr 27, s. 5–6.

² Zob. L. W. Zacher, hasło: innowacja, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 1, red. A. Kojder, K. Kosela, W. Kwaśniewicz, H. Kubiak, J. Mucha, J. Szacki, M. Ziółkowski, Warszawa 1998, s. 311.

³ K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Toruń 1997, s. 84.

⁴ Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009, s. 67.

form organizacyjnych czy środków pracy dydaktyczno-wychowawczej). Autor zauważa, że innowacja pedagogiczna jest postrzegana w sposób:

1. całościowy (dotyczy zmiany czynników zewnętrznych, m.in. struktury systemu szkolnego oraz czynników wewnętrznych – przebudowy programów szkolnych);
2. wycinkowy (odnosi się do unowocześnienia stosowanych środków nauczania).

Od kilkudziesięciu lat coraz częściej mówi się o edukacji włączającej. Jest to nowy nurt, który zaistniał w edukacji. Posiada on wielu zwolenników, ale także przeciwników. W tym miejscu należy zadać sobie pytanie: Czy edukacja włączająca powinna stać się priorytetem w kształceniu osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi? Odpowiedź brzmi: tak. Osobiście argumentuję to tym, że jest to innowacyjna forma kształcenia. Tylko w ten sposób nauczyciele są w stanie jeszcze bardziej zbliżyć dzieci zdrowe do niepełnosprawnych. Między innymi wynika to z licznych rozważań autorów. Współcześni nauczyciele skupili się tylko na jednym rozwiązaniu. Tym samym realizują formę kształcenia zintegrowanego. W mojej ocenie nie jest to złe rozwiązanie. Myślę, że nauczyciele powinni zacząć edukować dzieci za pomocą innowacyjnych form, między innymi poprzez inkluzję.

EDUKACJA INKLUZYWNA – SZANSĄ CZY WYZWANIEM DLA POLSKICH SZKÓŁ?

Edukacja włączająca – to nowa idea, która została rozpowszechniona przez polskich i zagranicznych naukowców: I. Chrzanowską, K. Baranowicz, P. Baylis, A. Firkowską-Mankiewicz, A. Gartner, P. K. Lipsky, E. Minczakiewicz, S. J. Peters, V. Pulwarską, G. Szumskiego, A. Watkinsa i A. Wykę. Termin „włączanie” zaczyna powoli zastępować pojęcie integracja. E. Minczakiewicz podkreśla, że posiada on aż trzy zakresy znaczeniowe. W ujęciu autorki:

- 1) oznacza pewnego rodzaju proces polegający na rozszerzeniu zadań szkoły przyjmującej uczniów z rozlicznymi deficytami rozwoju;
- 2) rozumiany jest jako sposób tworzenia podstaw i budowania społeczeństwa włączającego, co akcentują wytyczne przyjęte przez przedstawicieli uczestniczących w światowej konferencji, dotyczącej specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów, jaka odbyła się w Salamance w dniach 7–10 czerwca 1994 roku;
- 3) terminem włączanie oznacza się próbę wprowadzenia radykalnej zmiany systemu szkolnego, próbę wymuszającą poprawę jakości funkcjonowania szkoły poprzez zaspokajanie „specjalnych” potrzeb uczniów niepełnosprawnych, potrzeb niemających jednak nic wspólnego z zaspokajaniem potrzeb edukacyjnych⁵.

Większość osób jest przekonana o tym, że „włączanie” to wyraz bliskoznaczny z pojęciem „integracja”. Według M. Chodkowskiej i A. Maciarz „nie można i nie należy tych pojęć utożsamiać. W opinii A. Maciarz włączania dokonują sami

⁵ Por. E. Minczakiewicz, *Edukacja włączająca jako imperatyw normalizacji w biegu życia osób niepełnosprawnych*, [w:] *Edukacyjne zagrożenia i wyzwania młodego pokolenia. Edukacja XXI wieku 16*, red. D. Czajkowska-Ziobrowska, A. Zduniak, Poznań 2009, s. 340.

członkowie grupy, nie zaś ktoś z zewnątrz. Jest to wprowadzenie nowych elementów w istniejące struktury zakładające dostosowanie się tych nowych do istniejących w danej grupie norm”⁶. I. Chrzanowska za A. Hulkiem twierdzi, że włączania nie należy także utożsamiać z pojęciem normalizacji. Zdaniem K. Baranowicz w edukacji specjalnej „integracją nazwano specyficzne rozwiązanie kształcenia dziecka upośledzonego. Określono taką sytuację, gdy dziecko niepełnosprawne realizowało obowiązek szkolny w szkole masowej, a nie w szkole specjalnej”⁷. Natomiast G. i S. Fairbairn uważają, że terminu integracja właściwie nie powinno się używać „gdyż sugeruje, iż jednostki, do których się odnosi, są odmienne, gorsze i już wyłączone z powszechnego systemu usług edukacyjnych. Niekiedy proponuje się, by termin integracja zastąpić określeniem „nie-segregacja” lub „włączanie”⁸. Edukacja włączająca odnosi się zatem w dużej mierze do otwierania szkół ogólnodostępnych na przyjmowanie i kształcenie dzieci niezależnie od trudności i różnic.

GLÓWNE ZAŁOŻENIA EDUKACJI WŁĄCZĄCEJ

Do **aktów prawnych**, które regulują w Polsce niesegregacyjne kształcenie dziecka niepełnosprawnego należą:

- Zarządzenie nr 29 z dn. 4.10.1993 r. – zapewnia możliwość integracyjnego kształcenia uczniów niepełnosprawnych w klasach i oddziałach szkół ogólnodostępnych,
- Rozporządzenie nr 19 z dn. 18.01.2005 r., czyli dzieci mogą swobodnie uczyć się w szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych.

Edukacja włączająca dla ucznia niepełnosprawnego jest możliwością: kształcenia i wychowania w szkole ogólnodostępnej, korzystania z emocji innych uczniów, możliwością utrzymywania relacji, przyswajania wartości, uczenia się na miarę swoich możliwości, natomiast dla szkół ogólnodostępnych jest: nowym, poważnym wyzwaniem, zaproszeniem do refleksji nad funkcjonowaniem szkoły w nowym wymiarze.

Dziecko niepełnosprawne w polskiej szkole, w klasie ogólnodostępnej, nie jest kimś niespotykanym. Rzadziej natomiast w szkole ogólnodostępnej spotykany jest nauczyciel, który wie, jak z takim dzieckiem pracować, który może powiedzieć o sobie, że jest przygotowany do tego, by uczyć dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Pozostali nauczyciele albo ignorują takie dziecko, dystansując się od jego problemów, a jeśli sprawią kłopoty, to dążą do tego, żeby jak najszybciej się

⁶ I. Chrzanowska, *Edukacja włączająca – nowa jakość? Czy dotąd byliśmy pedagogicznie zacofani*, [w:] *Świat pełen znaczeń – kultura i niepełnosprawność*, red. J. Baran, S. Olszewski, Kraków 2006, s. 659.

⁷ Zob. K. Baranowicz, *Zakres pojęcia „integracja” w pedagogice specjalnej*, [w:] *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku*, t. 1, red. J. Pańczyk, Łódź 2002, s. 33.

⁸ G. Fairbairn, S. Fairbairn, *Integracja dzieci o specjalnych potrzebach*, Warszawa 2000, s. 66.

go pozbyć, albo chcą stanąć na wysokości zadania i podejmują wyzwanie⁹. Słowa wyrażone przez autorkę są aktualne po dzień dzisiejszy.

K. Baranowicz w innej swojej pracy zatytułowanej: *Pożądydaktyczne efekty edukacji integracyjnej dzieci niepełnosprawnych* zauważa, że dla dziecka niepełnosprawnego wspólna nauka z dziećmi o prawidłowym rozwoju może być sytuacją psychologicznie trudną. Na ile zdoła ono tę sytuację przezwyciężyć zależy od jego:

- poziomu rozwoju intelektualnego,
- sprawności fizycznej,
- umiejętności kształtowania poprawnych relacji z grupą rówieśniczą,
- dojrzałości emocjonalnej i odporności psychicznej,
- struktury osobowości i mechanizmów motywacyjnych(...)¹⁰.

W odniesieniu do osoby nauczyciela nauczanie włączające to:

- zaproszenie do osobistego oraz zawodowego rozwoju,
- sprawdzenie jego nastawienia (postawy) do jednostek niepełnosprawnych,
- testowanie jego gotowości do zmian,
- zachęta do współpracy z innymi nauczycielami, szkołami, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi,
- nawiązanie relacji o charakterze terapeutycznym,
- nauka pokory,
- uczenie się nadziei.

Ponadto każdy nauczyciel w inkluzji powinien pamiętać o przestrzeganiu „określonych zasad, z których najważniejsze są:

- Zasada świadomej aktywności uczniów:
 - systematyczne uświadamianie uczniom celów kształcenia,
 - odpowiednie motywowanie uczniów do osiągania pozytywnych wyników uczenia się.
- Zasada pogłębłości, czyli wielozmysłowego (polisensorycznego) kontaktu ucznia z poznawaną rzeczywistością.
- Zasada przystępności:
 - stopniowanie trudności,
 - dostosowanie materiału nauczania, metod kształcenia i środków dydaktycznych do poziomu rozwoju i możliwości psychofizycznych uczniów.

⁹ K. Baranowicz, *Czasopisma pedagogiczne jako źródło wiedzy o niesegregacyjnym kształceniu dzieci z niepełnosprawnością*, [w:] *Dyskursy pedagogiki specjalnej 8: Relacje i doświadczenia społeczne osób z niepełnosprawnością*, red. Cz. Kosakowski, A. Krause, M. Wójcik, Toruń – Olsztyn 2009, s. 102.

¹⁰ K. Baranowicz, *Pożądydaktyczne efekty edukacji integracyjnej dzieci niepełnosprawnych*, Łódź 2006, s. 62.

- Zasada systematyczności:
 - realizacja procesu nauczania – uczenia się w ściśle logicznym porządku.
- Zasada łączenia wiedzy teoretycznej z praktyczną.
- Zasada utrwalania wiedzy i umiejętności, np. poprzez powtarzanie.
- Zasada indywidualizacji i zespołowości:
 - uwzględnianie indywidualnych możliwości każdego ucznia oraz organizowanie współpracy i współdziałania wszystkich uczniów,
 - zachowanie indywidualnego podejścia do ucznia w warunkach pracy zespołowej.
- Zasada samodzielności:
 - stopniowe wdrażanie uczniów do samodzielnego działania, myślenia oraz rozwijania samodzielności.
- Zasada efektywności:
 - określenie związku między celami a wynikami nauczania.
- Zasada kształcenia umiejętności:
 - uczenia samodzielnego zdobywania wiedzy oraz rozwijanie tej umiejętności.
- Zasada ustawiczności kształcenia:
 - wskazywanie potrzeby ciągłego aktualizowania zdobytej wiedzy, podnoszenia kwalifikacji, nadążania za rozwojem nauki i techniki, a szczególnie umożliwienie stałego rozwoju osobowości.
- Zasady współpracy z rodzicami.
- Zasada tolerancji.
- Zasada dodatkowej pracy dziecka/ucznia.
- Zasada współpracy koleżeńskiej¹¹.

Każdy nauczyciel wspomagający jest pedagogiem, który pracuje nie tylko z dziećmi, ale także z młodzieżą. W grupie takiej mogą znajdować się osoby z różnorakimi dysfunkcjami rozwojowymi (np. są to osoby z uszkodzeniem narządu słuchu, wzroku oraz niepełnosprawnością złożoną). Zasadniczym zadaniem dla nauczyciela wspomagającego jest nie tylko umożliwienie wychowankom zdobycia właściwych wiadomości – w ujęciu teoretycznym i praktycznym – podczas nauczania w szkole ogólnodostępnej, ale przede wszystkim:

- ♦ Zapoznanie się z treścią orzeczeń, opinii wydawanych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne, zaświadczeniami wydawanymi przez lekarzy specjalistów, między innymi psychiatrów, neurologów, okulistów itp. na temat ucznia niepełnosprawnego. Na podstawie zebranych informacji nauczyciel dostosowuje warunki nauczania do zaleceń lekarskich oraz poradni. Opinie poradni psycho-

¹¹ Zob. V. Pulwarska, *Edukacja włączająca – wyzwanie dla polskiej szkoły?*, „Meritum” 2009, nr 2, s. 3–4.

logiczno-pedagogicznej odnoszą się do ustalenia podłoża i natury zaburzeń, dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych możliwości edukacyjnych ucznia w aspekcie tempa pracy, doboru zadań, oceniania, stosowanych metod pracy. Uczeń słabo widzący powinien mieć powiększony druk na sprawdzianach, kserowane materiały, które są przedstawiane w czasie zajęć na rzutniku itp.

- ◆ Organizowanie spotkań z nauczycielami pracującymi w klasie integracyjnej w celu powiadomienia o możliwościach i ograniczeniach ucznia, wynikających z deficytów rozwojowych. Spotkania są organizowane na początku września, kiedy uczeń rozpoczyna naukę, po semestrze zimowym oraz pod koniec roku szkolnego w celu ustalenia mocnych i słabych stron dziecka. Spotkania organizowane po pierwszym semestrze mają na celu wymianę doświadczeń oraz spostrzeżeń na temat ucznia między nauczycielami.
- ◆ Prowadzenie dokumentacji ucznia niepełnosprawnego. Każde dziecko z dysfunkcją rozwoju po rozpoczęciu nauki w szkole ma zakładaną teczkę, w której gromadzone są dokumenty: orzeczenia, opinie lekarskie i opinie poradni psychologiczno-pedagogicznej o uczniu.
- ◆ Uczestnictwo nauczyciela wspomagającego w naborze uczniów do klas integracyjnych, przeprowadzenie przez nauczycieli wspomagających rozmów z rodzicami na temat rodzaju niepełnosprawności, osiągnięć edukacyjnych oraz funkcjonowania ucznia niepełnosprawnego w klasie. Najczęściej odbywa się to w czasie tzw. drzwi otwartych, kiedy rodzice zwiedzają szkołę i mają możliwość prowadzenia rozmowy z psychologiem szkolnym, pedagogiem oraz nauczycielem wspomagającym. Spotkania te są okazją do nawiązania pierwszego kontaktu z przyszłym uczniem i jego rodzicem. Umożliwia to obserwację zachowań w nowej sytuacji oraz relacji rodzic – dziecko.

W obszarze współdziałania z klasą są realizowane następujące zadania:

- ✓ Uczestnictwo nauczyciela wspomagającego w zajęciach edukacyjnych, prowadzonych przez innych nauczycieli w celu udzielenia pomocy uczniom niepełnosprawnym w pracy na zajęciach. Odbywa się to poprzez pisanie w zeszytach, przepisywanie wzorów, przerysowywanie schematów z tablicy, wyszukiwanie i czytanie tekstu oraz zadań w podręczniku, pisanie sprawdzianów dyktowanych przez ucznia, pomoc w uzupełnianiu zeszytu ćwiczeń itp., pomoc nauczycielowi prowadzącemu zajęcia w koordynowaniu pracy grup oraz organizowaniu sprawdzianów. Uczniowie niepełnosprawni są wspomagani przez 18 godzin lekcyjnych tygodniowo. Najczęściej nauczyciele przychodzą na lekcje z zakresu języków nowożytnych (...).
- ✓ Prowadzenie dziennika, w którym są zapisywane zajęcia edukacyjne wspomagane przez nauczyciela opisującego wyżej wspomniane formy pomocy.

- ✓ Zapewnienie pomocy oraz opieki uczniom niepełnosprawnym na terenie szkoły. Pomoc w przemieszczaniu się z sali do sali, pakowaniu i wyjmowaniu książek itp.
- ✓ Organizowanie sytuacji ułatwiających uczniom poznanie, akceptację koleżanek oraz kolegów niepełnosprawnych.(...) Wspólne wyjścia wymagają od nich zainteresowania się losem koleżanki niepełnosprawnej. Często prowadzą wózki, pomagają w przemieszczaniu się środkami komunikacji miejskiej, noszą plecaki, pomagają się ubrać, rozebrać itp.
- ✓ Dobieranie metod pracy i środków dydaktycznych dostosowanych do możliwości i potrzeb niepełnosprawnych. Indywidualizacja procesu nauki odbywa się w sytuacji, gdy uczeń ma problemy z funkcjonowaniem w klasie. Nauczyciel wspomagający (...) niepełnosprawnym manualnie sporządza notatki z zajęć, pomaga w uzupełnieniu kart pracy i przeprowadzeniu (...). Natomiast uczniom niesłyszącym pomaga w komunikacji, wykorzystując alternatywne metody, takie jak: fonogesty lub język migowy.
- ✓ Prowadzenie zajęć socjoterapeutycznych. Najczęściej ten rodzaj zajęć jest realizowany przez nauczycieli wspomagających na etapie szkoły podstawowej(...) ¹².

Współcześnie największym wyzwaniem zawodowym dla nauczycieli szkół ogólnodostępnych są uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym, znacznym i głębokim. Jest to grupa, która zdecydowanie będzie miała największe trudności z:

- przyswojeniem umiejętności czytania i pisania,
- rozumowaniem,
- wnioskowaniem,
- porównywaniem,
- koncentracją uwagi,
- spostrzeganiem.

Jedynie do kształcenia w szkole ogólnodostępnej kwalifikują się osoby z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim. Z badań I. Chrzanowskiej¹³ wynika, że uczniowie upośledzeni umysłowo w stopniu lekkim lepiej funkcjonują w szkołach specjalnych niż w szkołach ogólnodostępnych. Autorka zauważa, że szkoła ogólnodostępna nie radzi sobie z „problemem” ucznia z trudnościami w uczeniu się. Nie potrafi stworzyć warunków, w których miałby on szansę na sukces nadrobienia braków. Jeśli tak jest, to jaką mamy pewność i czy możemy liczyć na to, że będzie lepiej, gdy w jej mury wkroczy uczeń z zaburzeniami globalnymi?

¹² A. Kamyk-Wawryszuk, *Zadania nauczyciela w klasie integracyjnej*, [w:] *Dyskursy pedagogiki specjalnej 8: Relacje i doświadczenia społeczne osób z niepełnosprawnością*, red. Cz. Kosakowski, Kossakowski. Krause, M. Wójcik, Toruń – Olsztyn 2009, s. 109–111.

¹³ Por. I. Chrzanowska, *Czy szkoła ogólnodostępna jest dostępna? Perspektywy powodzenia działań normalizacyjnych w edukacji uczniów upośledzonych umysłowo*, [w:] *Problemy edukacji integracyjnej dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną*, red. Z. Janiszewska-Nieścioruk, Kraków 2007, s. 63–72.

Z pracy autorki wynika że:

- 85% nauczycieli nie opowiada się za wspólnym kształceniem w klasach zwykłych,
- około 70% nauczycieli nie sprzyja rozwojowi uczniów upośledzonych umysłowo,
- 72% nauczycieli ocenia dobrze, a 28% bardzo dobrze działania włączające w ich szkole,
- dla uczniów upośledzonych nie urządza się na terenie szkół ogólnodostępnych kółek zainteresowań czy olimpiad przedmiotowych. Organizują raczej zajęcia o charakterze wyrównawczym.

Chrzanowska zaznacza, że szkoła ogólnodostępna musi jeszcze wiele zrobić w kierunku otwarcia się na uczniów upośledzonych umysłowo. Dotyczy to m.in. sfery: poetycznej, komunikacyjnej, a w szczególności środowiska. Autorka zauważa, że jeżeli szkoła ma być „dostępna” dla osób upośledzonych to „powinna realizować idee: diagnozy dla rozwoju, rozpoznawać rzeczywiste potrzeby uczniów, stwarzać możliwości ich zaspokojenia”.

K. Baranowicz¹⁴ odnosi się także do głównych czynników wpływających na efektywność integracji szkolnej. Dotyczą one:

- dostosowania programu nauczania do możliwości uczniów, czyli oparcia go na aktywnych metodach nauczania, na ograniczeniu stosowania metod o charakterze podającym,
- współpracy dzieci – uczniowie pełnosprawni powinni pomagać osobom niepełnosprawnym,
- specyficznych umiejętności nauczyciela – odpowiednie przygotowanie, stosowanie właściwych metod w pracy,
- współpracy z pedagogiem specjalnym – opracowanie właściwych programów w odniesieniu do uczniów niepełnosprawnych, wybór właściwych metod, kontrola postępu i osiągnięć uczniów,
- pozytywnych postaw decydentów wobec integracyjnego nauczania – udzielanie pracy nauczycielom prowadzącym klasy integracyjne, zlikwidowanie istniejących barier architektonicznych na terenie placówki szkolnej.

A. Firkowska-Mankiewicz¹⁵ podkreśla, że różnica między edukacją włączającą a integracyjną jest następująca:

1. Podejście tradycyjne

- Edukacja dla niektórych,
- Podejście statyczne,
- Uczenie kolektywne, zbiorowe,

¹⁴ K. Baranowicz, *Pożądydaktyczne efekty edukacji integracyjnej dzieci niepełnosprawnych*, Łódź 2006.

¹⁵ A. Firkowska-Mankiewicz, *Edukacja włączająca – wyzwaniem dla polskiej szkoły*, „Szkoła Specjalna” 2004, nr 1, s. 21.

- Nacisk na nauczanie,
- Koncentracja na przedmiocie i programie,
- Podejście diagnostyczno-opisowe skupione na deficytach,
- Szanse ograniczone wskutek segregacji.

2. Podejście włączające

- Edukacja dla wszystkich,
- Podejście elastyczne,
- Uczenie zindywidualizowane,
- Nacisk na uczenie się,
- Koncentracja na dziecku,
- Podejście holistyczne skupione na możliwościach,
- Równość szans dla wszystkich.

Z teorii i praktyki pedagogów wynika, że:

1. niesegregacyjne formy kształcenia redukują negatywny efekt działania procesu stygmatyzacji,
2. korzystanie z tych form wpływa pozytywnie na poziom opanowania wiedzy szkolnej przez uczniów niepełnosprawnych intelektualnie,
3. w niesegregacyjnych formach kształcenia uczniowie nabywają kompetencje społeczne o wyższym poziomie.

Kształcenie dzieci niepełnosprawnych jak i prawidłowo rozwijających się wywołuje przede wszystkim korzystne zmiany w dwóch wymiarach: interpersonalnym i intrapersonalnym.

W wymiarze interpersonalnym znacznie ulega poprawie:

- częstość i rodzaj kontaktów,
- kontakt niepełnosprawnych z nauczycielami,
- współpraca rodziców niepełnosprawnych ze szkołą.

W wymiarze intrapersonalnym następuje znaczna poprawa w:

- motywacji do uczenia się,
- poziomie uspołecznienia,
- zwiększeniu poziomu samooceny i empatii,
- rozumieniu pojęć społecznych,
- kontaktach między niepełnosprawnymi i pełnosprawnymi dziećmi.

Według G. Szumskiego¹⁶ włączające systemy edukacji nie tylko starają się zapewnić jak najliczniejszej grupie uczniów normalną karierę edukacyjną, ale i przy-

¹⁶ G. Szumski, *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych. Sens i granice zmiany edukacyjnej*, Warszawa 2006, s. 176.

bliżyć do kulturowej normalności drogę szkolną tych dzieci, które nie są zdolne do pierwotnej integracji. Z tego powodu także uczniowie niepełnosprawni pobierają naukę w szkole ogólnodostępnej, a zatem są instytucjonalnie zintegrowani. Zdaniem autora edukacja włączająca stanowi ważne ogniwo w procesie przybliżania osób niepełnosprawnych do pełnosprawnych. Na początku XXI wieku jest ona nie tylko wyzwaniem, ale także szansą dla teoretyków i nauczycieli praktyków.

KONKLUZJA

Reasumując należy podkreślić, że edukacja włączająca jest aktualnie szansą dla współczesnego szkolnictwa. Stanowi innowacyjną formę kształcenia dzieci niepełnosprawnych z pełnosprawnymi. Ponadto łamie dotychczasową barierę w kontaktach międzyludzkich.

Miejmy nadzieję, że w przyszłości edukacja włączająca stanie się priorytetem w kształceniu i wychowywaniu polskich dzieci. Niech powyższej refleksji przyświeca myśl wypowiedziana przez Jana Pawła II na spotkaniu z młodzieżą w Tokio 24. 02. 1981 roku: „Każdy z nas winien czuć się zobowiązany trwać umysłem i sercem w tym, co posiada wartość”.

Mariusz Grabowski

Bibliografia:

- Baranowicz K., *Czasopisma pedagogiczne jako źródło wiedzy o niesegregacyjnym kształceniu dzieci z niepełnosprawnością*, [w:] *Dyskursy pedagogiki specjalnej 8 : Relacje i doświadczenia społeczne osób z niepełnosprawnością*, red. Cz. Kosakowski, A. Krause, M. Wójcik, Toruń – Olsztyn 2009.
- Baranowicz K., *Pozadydaktyczne efekty edukacji integracyjnej dzieci niepełnosprawnych*, Łódź 2006.
- Baranowicz K., *Zakres pojęcia „integracja” w pedagogice specjalnej*, [w:] *Forum pedagogów specjalnych XXI wieku*, t. 1, red. J. Pańczyk, Łódź 2002.
- Chrzanowska I., *Czy szkoła ogólnodostępna jest dostępna? Perspektywy powodzenia działań normalizacyjnych w edukacji uczniów upośledzonych umysłowo*, [w:] *Problemy edukacji integracyjnej dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną*, red. Z. Janiszewska-Nieścioruk, Kraków 2007.
- Chrzanowska I., *Edukacja włączająca – nowa jakość? Czy dotąd byliśmy pedagogicznie zacofani*, [w:] *Świat pełen znaczeń – kultura i niepełnosprawność*, red. J. Baran, S. Olszewski Kraków 2006.
- Fairbairn G., Fairbairn S., *Integracja dzieci o specjalnych potrzebach*, Warszawa 2000.
- Firkowska-Mankiewicz A., *Edukacja włączająca – wyzwaniem dla polskiej szkoły*, „Szkoła Specjalna” 2004, nr 1.
- Jachimczak B., *Postawy wobec niepełnosprawności – szansa na społeczną akceptację*, [w:] *Pedagogika specjalna – koncepcje i rzeczywistość. Konteksty pedagogiki specjalnej*, t. II, red. T. Żółkowska, Szczecin 2007, s. 599.

- Kamyk-Wawryszuk A., *Zadania nauczyciela w klasie integracyjnej*, [w:] *Dyskursy pedagogiki specjalnej 8: Relacje i doświadczenia społeczne osób z niepełnosprawnością*, red. Cz. Kosakowski, Kossakowski. Krause, M. Wójcik, Toruń – Olsztyn 2009.
- Minczakiewicz E., *Edukacja włączająca jako imperatyw normalizacji w biegu życia osób niepełnosprawnych*, [w:] *Edukacyjne zagrożenia i wyzwania młodego pokolenia. Edukacja XXI wieku 16*, red. D. Czajkowska-Ziobrowska, A. Zduniak, Poznań 2009.
- Pulwarska V., *Edukacja włączająca – wyzwanie dla polskiej szkoły?*, „Meritum” 2009, nr 2.
- Szumski G., *Integracyjne kształcenie niepełnosprawnych. Sens i granice zmiany edukacyjnej*, Warszawa 2006.

STRESZCZENIE:

Inkluzja – alternatywą? O edukacji włączającej słów kilka...

W niniejszym artykule odniesiono się do problematyki edukacji włączającej. Przedstawiono terminologię pojęcia oraz zaprezentowano główne założenia edukacji włączającej. Odniesiono się także do aktów prawnych regulujących kształcenie osób niepełnosprawnych w polskim szkolnictwie oraz zadań, które powinny stanowić dla współczesnego nauczyciela fundament. Wskazano na różnice występujące w edukacji integracyjnej i włączającej.

Słowa kluczowe: edukacja włączająca, inkluzja, integracja szkolna, szkoła specjalna, szkoła ogólnodostępna.

SUMMARY:

Inclusion – an alternative? About inclusive education a few words...

In this article refers to the issue of inclusive education. Among other things, summarizes the question, the inclusion. We presented the main objectives of inclusive education. First of all, reference is made to the legislation governing the education of persons with disabilities in the Polish education and jobs, which should form the foundation for the modern teacher. It also shows the differences in inclusive education and inclusive.

Key words: inclusive education, inclusion, integration in school, special school, mainstream school.

